

Râvi Tasarruflarının Rivâyetlere Etkisi “Hz. Peygamber’e Otuz Erkek Gücünün Verildiği” Örneği

Yrd.Doç.Dr. Hüseyin AKGÜN*

Özet:

Hz. Peygamber’den (sav) gelen hadislerin, râvilerin tasarrufları ile bazı değişikliklere uğrayabileceği malumdur. Bu değişiklikler bazen önemsiz olabileceği gibi, bazen de hadisi ilk halinden çok farklı bir şekle sokabilmektedir. Bunun örneklerinden birisi de Hz. Peygamber’in (sav) cinsel gücünü konu eden rivâyettir. Çalışmamızda, söz konusu bu rivâyetin nasıl bir değişim geçirdiğini ve sebeplerini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Râvi tasarrufu, Rivâyet, Zındıklar, Uydurma hadis.

**The Effect of Narrator's Dispositions to Narratives
The Case of Being Given the Sexual Power of Thirth Male
to the Prophet Muhammad**

Abstract:

It's known that the hadiths coming from the Muhammad (s) can be undergone some changes with the disposition of narrators. Like these changes some times can be simple, some times, too, can make the hadith transform, which is different from its original structure. Likewise, one of them is, too, the hadith dealing with the sexual power of the Muhammad (s). In this study, we'll try to put forward how these narratives undergone changes and their causes.

Keywords: Muhammad (s), Disposition of narrator, Tradition, Zindīqs, Fabricated hadith.

* KSÜ İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi

Bu çalışmamızda, Hz. Peygamber'i (sav) övme amacıyla formüle edilmiş izlenimi veren, Hz. Peygamber'in cinsel gücünü konu alan bir rivayetin/hadislin kökenini¹ araştırıp, kaynaklarını ortaya koymaya çalışacağız. Kanaatimizce bu durum aynı zamanda, bazı hadislerin tarihi süreçte, bağlamından kopartılarak metinde nasıl bir değişim geçirebileceğine de tipik bir örneklik teşkil edecektir. Yine aynı hadis, Hz. Peygamber övülürken insanüstü özelliklerin nasıl devreye sokulabileceğini de bize net olarak göstermektedir.

Şunu öncelikle belirtmeliyiz ki, bu araştırmadaki amacımız, söz konusu hadisi Hz. Peygamber (sav) aleyhine kullanan İslam dini karşıtlarına cevap vermek, ya da hadislerin metni üzerinde şüphe uyandırmak değildir. Bilakis bir hadis metninin zaman içerisinde harici etkenlerle nasıl tebdil ve tahrife uğradığını göstermeye çalışmaktır. Bu açıdan bakıldığında özellikle usul itibarıyla bu alanda yapılacak çalışmalara ihtiyaç vardır.²

Hadislerin zaman içerisinde, metin açısından bazı değişikliklere uğrayıp uğramadığının tespit edilebilmesine yarayabilecek değişik yöntemler geliştirilmiştir. Bunlardan en eskisi "hadislerin değişik rivayetlerini (variantlarını) bir arada değerlendirme metodu"dur.³ Daha sonra uygulanmaya başlayan, "kaynakları tarihi sıraya göre ele alma" metodu da⁴ bu konuda bize yardımcı olan

* KSÜ İlahiyat Fakültesi, huseyinakgun@hotmail.com.

¹ Robson bu sahîh öze "core" demektedir. Bkz. Robson, "İbn İshaq's Use of the Isnad", 464.

² Bu konuda örnek çalışmalar için bkz. Erul, Bünyamin, "Tasarrufâtü'r-ruvâti fi mutûni'l-merviyyât", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, c. XLII, Ankara 2001, s. 173-212; Doğanay, Süleyman, "Hadis Rivâyetinde Râvi Tasarrufları ve Doğurduğu Problemler", İSAM Yayınları: İstanbul 2009.

³ Bkz. İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, 91; İbn Hacer, *Hedy*, 384.

⁴ Bu metodun zayıf noktaları ve kullanılabilirliği için bkz. Motzki,

yöntemlerdendir. Biz de bu araştırmamızda söz konusu bu iki metodu, Hz. Peygamberin (sav) cinsel gücünü konu alan hadis üzerinde uygulamaya çalışacağız.⁵

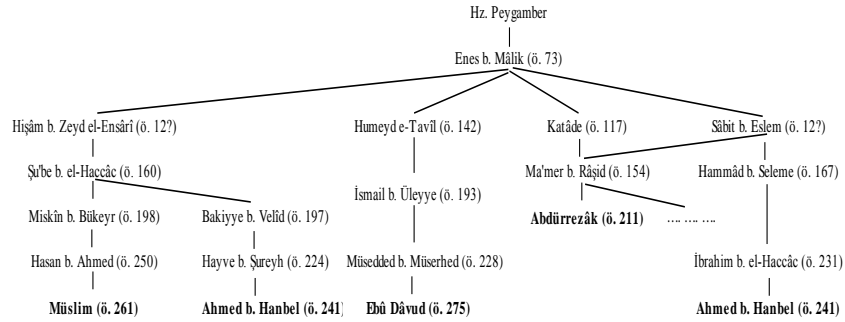
Konuyla ilgili olarak kaynaklarımızda ulaşabildiğimiz en eski rivâyetlerden biri Abdürrezzâk'ın (ö. 211/826) *Musannef*'indeki şu rivâyettir:

I. Rivâyet:

عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُطِيفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي غُسْلٍ وَاحِدٍ

... Enes b. Malik'ten (ö. 73/692) nakledildiğine göre: “*Rasûlullah (sav) eşleri arasında dolaşır ve tek gusül alırdı.*”⁶

Bu hadisin rivâyet senedi ise şu şekildedir:

Görüldüğü üzere bu rivâyetten Hz. Peygamber'in birden fazla cinsel ilişki için tek gusül abdesti ile yetindiği ve bunun yeterli olduğu hükmünü çıkarmak mümkündür. Bu rivâyetin diğer rivâyetlere üstünlüğü, muttasıl bir senede sahip olan en eski rivâyet olmasının yanı

Hadis Tarihendirme, 79-84.

⁵ Bu hadisin daha önce değerlendirildiği bir çalışma için bkz. Ateş, Ali Osman, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber İle İlgili İddialarına Cevaplar*, İstanbul 1996, s. 147-186.

⁶ Abdürrezzâk, *Musannef*, I, 275; Müslim, “Hayz”, 6 (h. no: 309).

sıra, farklı eserlerde Enes'ten en az dört sika râvinin bu lafızla nakletmiş olmalarıdır.

Hadisin aslı bu iken, daha sonraki tarihlere ait kaynaklarda “(bir gusülle) في غسل واحد” yerine “(bir gecede) في ليلة واحدة” ibaresinin geldiğini görmekteyiz. Söz konusu hadisin bu varyantı ilk olarak Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'inde aşağıdaki şekilde yer almaktadır:

II. Rivâyet:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الصَّمَدِ الْعَمِّيُّ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي لَيْلَةٍ وَاحِدَةٍ

... Enes'ten rivâyet edildiğine göre: “*Rasûlullah (sav) eşlerini bir gecede dolaşır.*”⁷

Metinden de anlaşılacağı üzere bu rivâyette vurgu “tek gusle” değil, “tek geceye”dir. Dolayısıyla hadisin anlamı değişmiştir. Ayrıca bu rivâyet, hüküm bildiren bir ifade olmaktan çıkmış, sadece ihbârî bir nitelik kazanmıştır.

Bununla birlikte Hz. Peygamber'in eşlerini bir gecede dolaşması (طاف) mutlaka cîma anlamına gelmeyebilir.⁸ Hadis şârihlerini “طاف (dolaştı)” kelimesini cîma olarak anlamaya sevk eden sâiklerden bir tanesi,⁹ yukarıdaki rivâyette geçen “(bir gusülle) في غسل واحد” ile “(bir gecede) في ليلة واحدة” rivâyetlerinin birleştirilmesidir diyebiliriz.¹⁰ Aşa-

⁷ Ahmed, *Müsned*, XX, 127.

⁸ Nitekim Hz. Ayşe'den gelen rivâyette (Müslim, “Hacc”, 7, (h. no: 1189)), aynı bağlamda kullanılan “طاف” kelimesi hakkında, Ebû Bekir el-İsmâîlî (ö. 371/982) cîmadan kinaye olabileceği gibi, vedalaşma amaçlı da olabilir demektedir. Bkz. İbn Receb, *Feth*, I, 297. Krş. İbn Abdilber, *İstizkâr*, IV, 32; İbn Hacer, *Feth*, IX, 379. Ayrıca bu ifade, cîma anlamında kabul edilse bile, Hz. Peygamber'in, eşlerinden sekizinin her birine bir gece tahsis ettiği rivâyeti ile de çelişmektedir. Bkz. Buhârî, *Nikâh*, 4 (h. no: 5067)

⁹ Bkz. İbn Hacer, *Feth*, I, 377; Aynî, *Umde*, XX, 201; Kastallânî, *İrşâd*, VIII, 7.

¹⁰ Sadece bu değil. Aynı zamanda diğer ziyâdeli rivâyetler de bunda

ğıda ele alacağımız diğer bir rivâyette bu durum açıkça görülmektedir:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ قَالَ: حَدَّثَنَا هُشَيْمٌ، وَابْنُ عَلِيَّةَ عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ طَافَ عَلَى نِسَائِهِ فِي لَيْلَةٍ بَغْسِلٍ وَاحِدٍ

... Enes'ten rivâyet edildiğine göre: “*Nebî (sav) eşlerini bir gecede, bir gusülle dolaşıyordu.*”¹¹

Bu rivâyet aynı zamanda önceki hadiste yer alan “بغسل واحد” ifadesi ile “في ليلة واحدة” ifadesi arasındaki anlam ilişkisini de ortaya koyuyor görünmektedir.¹² Ayrıca bu rivâyetlerdeki “nisâ” kelimesinden üç veya daha fazla eş anlaşılabilirliğinden, buna da aşağıdaki şu rivâyetle açıklık getirilmiştir diyebiliriz:

III. Rivâyet:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الْأَعْلَى بْنُ حَمَادٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، أَنَّ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ، حَدَّثَهُمْ أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ فِي اللَّيْلَةِ الْوَاحِدَةِ، وَلَهُ يَوْمَئِذٍ تِسْعُ نِسْوَةٍ

... Katâde'nin naklettiğine göre Enes b. Mâlik onlara: “*Nebî (sav) eşlerini bir gecede dolaşıyordu. O vakitlerin dokuz eşi vardı.*” demiştir.¹³

etkili olmuştur. Mesela Aynî, “طاف” kelimesinin vedalaşma (tecdid-i ahd) anlamına gelebileceğini kabul etmekle birlikte, karîne olarak kullandığı “Rasûlullah'ın otuz erkek gücüne sahip olduğu ziyâdesi” onun bu hadisteki kelimeyi “cîma” olarak yorumlamasına sebep olmuştur. Bkz. Aynî, *Umde*, III, 213. Ayrıca Şu'be'den gelen bir rivâyette, Hz. Peygamber'in sadece eşlerini dolaştığı ibaresi Enes'ten rivâyet edilirken, “*erâhü ya'nî fî leyletin fî ğuslin vâhidin*” kısmı Şu'be'den bir yorum olarak nakledilmektedir. Bkz. Bezzâz, *Hadîsü Şu'be*, 67.

¹¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, I, 136; Ahmed, *Müsned*, XX, 286; Nesâî, “Taharet”, 174 (h. no: 263). Sâbit'in Enes'ten rivâyetleri de benzer lafızlara sahiptir. Bkz. Ahmed, *Müsned*, XIX, 148; XX, 263.

¹² Buhârî de, “men tâfe alâ nisâihî fî ğuslin vâhidin” başlığı altında “leyletin vâhidetin” rivâyetini vermektedir. (Bkz. ve “Nikâh”, 101 (h. no: 5215)).

¹³ Buhârî, “Ġusl”, 24 (h. no: 284); Nikah, 101 (h. no: 5215).

Rivâyetteki “o vakitler onun dokuz eşi vardı” ifadesi dikkat çekmektedir.¹⁴ Nitekim buraya kadar ele aldığımız rivayetlerin hiçbirisinde Hz. Peygamber’in kaç eşini dolaştığı ile ilgili doğrudan bir ifade bulunmayıp, sadece o gün kaç eşi olduğu bilgisi verilmektedir. Görünen o ki başlangıçta “نساءه” kelimesi “bütün eşler” şeklinde yorumlanıp daha sonra “تسع نسوة” ifadesi, “نساءه” kelimesinin bir açıklaması olarak ilave edilmiş ve bu ifade daha sonra hadisin bir parçası olarak algılanmıştır.

İlk bakışta rivâyette geçen bu “dokuz eş” açıklamasının Enes b. Malik’e ait bir ilave olduğu izlenimi uyanmaktadır. Ancak I. rivâyette görüleceği üzere, söz konusu hadis Enes’ten en az dört *sika* râvi¹⁵ tarafından, bu açıklama cümlesi olmaksızın rivâyet edilmiştir. Mahfûz olanın bu olduğu görünmektedir. Dolayısıyla bu açıklama, Saîd b. Ebî Arûbe’ye (ö. 156/773) ait değilse, muhtemelen Yezid b. Zürey’ el-Ayşî’ye (ö. 182/798) ait görünmektedir.¹⁶ Zira bu rivâyeti Saîd b. Ebî Arûbe’den sadece iki kişinin aldığını tespit edebiliyoruz. Her ikisinin de *sika* olduğu belirtilen¹⁷ bu râvilerden birincisi (III.

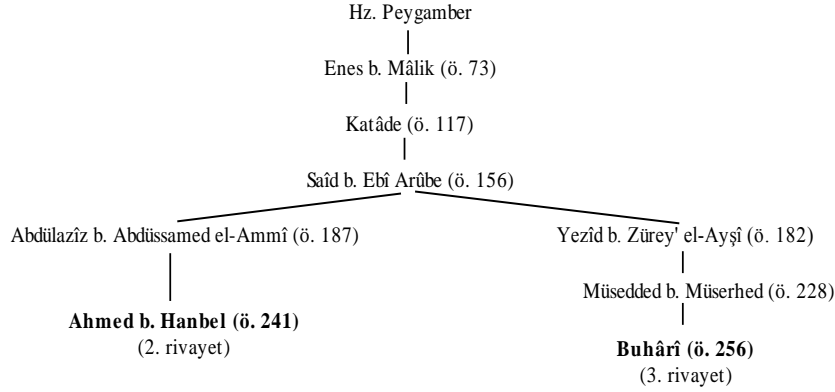
¹⁴ Yezid b. Zürey’in Saîd’den gelen rivâyetlerindeki dokuz eş ziyâdesi, Abdülaziz b. Abdüssamed’in rivâyetinde yoktur. Bkz. Ahmed, *Müsned*, XX, 127.

¹⁵ Bunlar Katâde, Hişam b. Zeyd el-Ensârî, Sâbit b. Eslem ve Humeyd et-Tavîl’dir. (Rivâyetleri için sırasıyla bkz. Abdürrezzâk, *Musanef*, I, 275; Müslim, “Hayz”, 6 (h. no: 309); Ahmed, *Müsned*, XIX, 148; Nesâî, “Tahâret”, 174 (h. no: 263)). Ancak Humeyd et-Tavîl’in, Sâbit b. Eslem’den aldığı hadisleri bazen hatalı olarak Enes b. Mâlik’e atfettiği söylenmektedir. (Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 39). Burada böyle bir durum söz konusuysa, râvi sayısını üç olarak kabul etmemiz gerekecektir.

¹⁶ Onun ölmeden önce ihtilat ettiğini dikkate alırsak, bu iki öğrenciden birisinin onun ihtilatı sonrasında bu hadisi almış olabileceğini düşünebiliriz. Ancak kaynaklarda yer alan, Yezid’in ondan ihtilatı öncesinde hadis aldığı iddiası doğruysa, bu durumda ilgili ziyâdenin kaynağının İbn Ebî Arûbe olduğunu söyleyebiliriz. (Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 57-58)

¹⁷ Yezid için bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 285. Abdülaziz için bkz. İbn

rivâyetin râvisi) Yezîd, diğeri ise, yukarıda ele aldığımız (II. rivâyetin râvisi) Abdülazîz b. Abdüssamed el-Ammî'dir (ö. 187/803). Abdülazîz'in rivâyetinde “o gün onun dokuz eşi vardı” ziyâdesi bulunmadığından, eğer eksik bir nakil söz konusuysa, bu açıklamanın Saîd'e ait olduğu, eğer nakil eksiksiz ise, açıklamanın Yezîd'e ait olduğu sonucuna varabiliriz. Bu durumu aşağıdaki isnad şeması üzerinde gösterdiğimizde, vardığımız sonuç daha anlaşılır olacaktır.

Ayrıca şunu da hatırlatalım ki Saîd'in kaynağı olan Katâde'nin diğer hiçbir rivâyetinde Abdülazîz'in rivâyetini destekler mahiyette, bu “dokuz eş” ziyâdesi bulunmamaktadır. Sadece aşağıda ele alacağımız cerh edilmiş bir râvi olan Muâz b. Hişâm ed-Destüvâî'nin (ö. 200/816)¹⁸ rivâyetinde “on bir eş” ziyâdesine rastlamak-

Hacer, *Tehzîb*, VI, 309.

¹⁸ Yahya b. Maîn onun hakkında sadûk, ancak hüccet değildir demiştir. Ali b. Medini, Muâz'ın kitaplarındaki hadislerin bir kısmını bizzat babasından işitmediğini bildirmektedir. Yine İbn Adî de onun bazen hata (galat) yaptığını söylemektedir. Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 197. İbn Hacer de selefî görüşlerinden hareketle onun hakkında “sadûk, ancak bazen vehimde bulunurdu” demiştir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, 536

tayız. Üstelik Muâz b. Hişâm, aynı hadise, bu dolaşmanın süresi, kaç eşi olduğu ve buna nasıl tâkat getirdiği bilgilerini de ilave ederek hadisi daha da detaylandırmıştır. Söz konusu rivâyet Buhârî'nin *Sahih*'inde şu şekilde yer almaktadır:

IV. Rivâyet:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ هِشَامٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ قَالَ: "كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدُورُ عَلَى نِسَائِهِ فِي السَّاعَةِ الْوَاحِدَةِ، مِنَ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، وَهِنَّ إِحْدَى عَشْرَةَ" قَالَ: قُلْتُ لِأَنَسٍ أَوَكَانَ يُطِيقُهُ؟ قَالَ: "كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ أُعْطِيَ قُوَّةَ ثَلَاثِينَ"

... Enes b. Mâlik bize rivâyet etti ve dedi ki: "*Nebî (sav) eşleri arasında, gece ve gündüz bir saatte dolaşırdı. Onların sayısı on bir idi.*" (Katâde) dedi ki: "*Enes'e, "buna takat getirebiliyor muydu?" diye sordum.* Enes de: "*Bizler "ona otuz kişinin gücünün verildiğini" konuşuyorduk..."*"¹⁹

Yukarıdaki rivâyette görüldüğü üzere, Katâde'den (ö. 117/735), Hz. Peygamber'in kaç eş sahibi olduğu ihtilafı da dâhil olmak üzere,²⁰ üç ilave bilgi daha gelmiştir. Bu ziyâdeler Katâde'nin diğer râvileri olan Ma'mer (ö. 153/770) ve Saîd b. Ebî Arûbe'den (ö. 156/773) gelmekte, sadece Muâz b. Hişâm'dan gelmektedir.²¹ Ayrıca bu haber Enes'ten, ilk yalın haliyle Katâde dışında en az

¹⁹ Buhârî, "Ğusl", 12 (h. no: 268); Ahmed, *Müsned*, XXI, 472. Metin Buhârî'ye aittir.

²⁰ Bu sayı burada diğer rivâyetlerden farklı olarak on bir şeklinde verilmiştir. Halbuki Hz. Peygamber eşleriyle aynı anda evlenmediği gibi, bu sayı hiçbir zaman dokuzu geçmemiştir. Toplam evliliğinin on bir olduğu nakledilmektedir. Ancak İbn Hacer'in, Mâriye ve Reyhâne adlı cariyeleri de ekleyerek on bir sayısına ulaşmaya çalıştığı görülmektedir. Bkz. İbn Hacer, *Feth*, I, 256, 377.

²¹ Bu rivâyet İlk olarak Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, daha sonra Buhârî'nin *Sahih*'inde yer almaktadır. Her ikisi de hadisi sadece Muâz b. Hişâm vasıtasıyla almışlardır. Bu da ziyâdelerin, rivâyetlerin ortak kaynağı olan bu râvinin olduğunu çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

üç sika râviden²² daha nakledilmektedir. Dolayısıyla Muâz'ın rivâyeti bunlar karşısında şâz kalmaktadır diyebiliriz. Zaten kanaatimizce “onların sayısı 11 idi ” sözü bile şâzdır. Çünkü tarihi verilere göre Hz. Peygamber'in aynı anda on bir eşi olmamıştır. Bu sayı vefat edenlerle birlikte toplamının sayısıdır.²³ Belli ki burada Muâz diğer bazı rivâyetlerin etkisiyle,²⁴ bu hadisin aslına söz konusu ziyâdeleri katmıştır.

Bu noktada *Kütüb-ü sitte* içerisinde yer alan kaynaklarda bulunmayan bu illetli hadisi Buhârî'nin (ö. 256/870) eserine niçin aldığı sorusu aklımıza gelebilir. Aslında bu soruya verilebilecek cevap Buhârî'nin tasnif metoduyla da ilgilidir denilebilir. Nitekim bazı âlimlerin de tespit ettiği gibi onun fikhî bâb başlıklarındadır.²⁵ Dolayısıyla onun konuyla ilgili bâb başlıkları dikkate alınarak, altında sıralanan hadislerin incelenmesi gerekmektedir. Mesela o, bazen Müslim (ö. 261/875) gibi,²⁶ ilgili bâb altında önce en sağlam hadisleri (usûl) nakletmekte, daha sonra derece bakımından daha düşük olanları zikretmektedir.²⁷ Nitekim bu hadisin yer aldığı “Cîma yap-

²² Bkz. dipnot 16.

²³ İbn Hacer, *Feth*, I, 378. İki cariyesi de dâhil edilerek on bir sayısı elde edilmeye çalışılmış olsa da, bu, yukarıdaki dokuz sayısını veren Buhârî'deki diğer rivâyetle çelişmektedir. Zira bize göre bunların her ikisi de râvilerin Hz. Peygamber'in eşlerinin sayısı konusundaki görüşleridir. Bu olayı, cinsel ilişki bağlamından çıkardığımızda, her iki sayı da kabul edilebilir duruma gelmektedir. Yani, onun 9 eşi vardı, vefat edenlerle veya cariyeleriyle birlikte toplamı 11 idi.

²⁴ İlginç olan, aşağıda ele alacağımız, bu rivâyetlerin kaynağı olabileceğini düşündüğümüz “kefit” hadisinin Muâz'dan da nakledilmiş olmasıdır. Bkz. Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, V, 277.

²⁵ İbn Hacer, *Hedy*, 13; Itr, *Menhec*, 253.

²⁶ Bkz. Müslim, *Mukaddime*, I, 4-6; Nevevî, *Şerh*, I, 23; Kâfi, *Menhec*, 143. Nevevî bunlara *el-usûl (asıllar)* adını vermektedir. Bkz. Nevevî, *Şerh*, I, 19, 25.

²⁷ O, mütâbi ve şâhid türünden bu hadisleri, rivâyeti takviye etmek

tıktan sonra tekrar cîma yapan ve bir gusûl ile bütün eşlerini dolaşan kimse” adlı bâbdaki ilk hadis, sıhhat bakımından en üst seviyede olan Hz. Ayşe’nin rivâyetidir. Daha sonra sıhhat bakımından daha düşük olan²⁸ Enes hadisini ona şâhid tutmuştur.²⁹ Aslında bu, fikhî çıkarım yönüyle çok ince bir düşüncenin ürünüdür diyebiliriz. Birinci hadiste Hz. Ayşe’nin, Hz. Peygamber’e koku sürdüğü, bununla gece bütün eşlerini dolaştığı halde sabahleyin kokunun üzerinden gitmediği nakledilmektedir. Muhtemelen Buhârî bu hadiste kokunun etkisinin gitmemiş olmasını, Hz. Peygamber’in sadece bir kez guslettiğine yormaktadır. Bu delilini desteklemek ihtiyacı hisseden Buhârî, mevzubahis Muâz b. Hişâm hadisindeki, “bir saatte dolaşırđı” ifadesini ikinci bir delil olarak kullanmak istemiş gibi görünmektedir.³⁰ İşte bu durum göz önüne alındığında bazen Buhârî’nin böylesi ikinci dereceden râvilerin naklettiği hadisleri eserinde

(tesebbüt) için kullanmaktadır. İbn Hacer mütâbaât türü bu hadislerin bir kısmının şâz, az da olsa diğer bir kısmının ise münker olabileceğini kabul etmektedir. Bkz. İbn Hacer, *Hedy*, 384-85; Itr, *Menhec*, 257. Buhârî, bazen bu tür hadisleri aynı bâb başlığı altına koymayıp, konu bağlamında sonraki bâblara da koyduğu görülmektedir. Mesela o, amelin imandan bir cüz olduğu konusunda, buna delil olabilecek çok sayıda bab açmaktadır. Mesela burada yer alan namaz ve zekat ziyâdeli, “*umirtu en ukâtile*” hadisinin, bu görüşüne delil olarak kullandığı sıhhati şüpheli bir hadis olabileceğini düşünmekteyiz. Bkz. Buhârî, “İman”, 15 (h. no: 25)

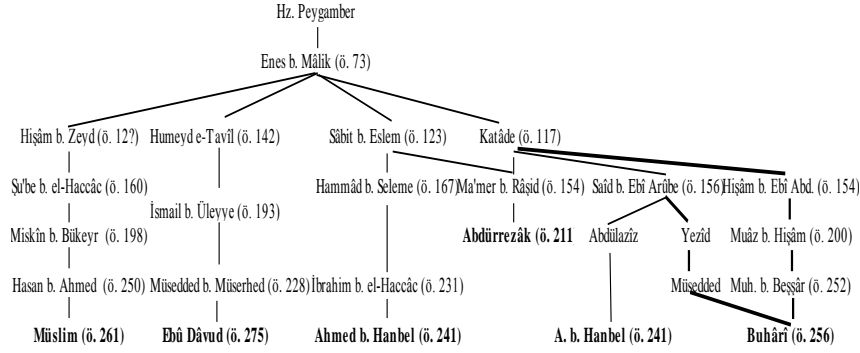
²⁸ Muâz’ın cerh edilmiş bir râvi olması dolayısıyla.

²⁹ Fikhî çıkarımına delâleti açısından daha uygun olan makalemizin başındaki ilk hadisi, Ma’mer’in Katâde’den rivâyetlerini zayıf bulduğu için, prensip olarak kullanamadığından bu hadisi kullanmak durumunda kalmıştır. Bkz. İbn Receb, *Feth*, I, 299-301. Bu, aynı zamanda Buhârî’nin metoduna sadakati açısından çok önemli bir tespit olarak değerlendirilebilir. Bkz. bâb başlıklarındaki bu metodu için Toksarı, Ali, “Sahihu’l-Buhârî’nin Bab Başlıklarının Özellikleri ve Değeri”, 116.

³⁰ Bu doğrultuda bir şerh için bkz. İbn Receb, *Feth*, I, 298-99.

fikhî kaygılarla kullanmış olduğunu söyleyebiliriz.³¹

Bu rivâyetlerin tamamını bir isnad şeması üzerinde şöyle gösterebiliriz:

Not: Ziyâdeli rivâyetler kalın çizgiyle gösterilmiştir.

Netice itibariyle biz, Katâde'den gelen Saïd b. Ebî Arûbe ve Muâz b. Hişâm rivâyetlerinde hadisin aslında olmayan bazı ziyâdelerin bulunduğunu savunmaktayız. Nitekim Saïd b. Ebî Arûbe rivâyetindeki ziyâdenin kendisine veya öğrencisi Yezîd'e ait olduğunu yukarıda göstermiştik.³² Burada ise, bu ziyâdenin “nisâihi” kelimesinin bir yorumu olduğunu, Hz. Peygamber'in bütün eşlerini dolaştığı iddiasının bununla sabit olamayacağını tekrar vurgulamak isteriz. Ayrıca bu sabit olsa bile “طاف” kelimesinin mutlaka cîma anlamı taşımayabileceğine de daha önce işaret etmiştik. Nihayet bütün bu yorumlamalar hadisi ilk fikhî hüküm halinden çıkarmış, ona ihbârî bir nitelik kazandırarak, Peygamber'in cinsel ha-

³¹ Zayıf bazı râvilerin hadislerini konuyu desteklemek üzere kullandığı hakkında bkz. A'zamî, “Buhârî”, VI, 370. Buhârî, “o gün onun dokuz eşi vardı” ziyâdeli rivâyeti de aynı fikhî mantıkla, باب من طاف على نسائه في غسل واحد ve باب كثرة النساء bâbları altında görüşünü desteklemek için sevk etmiştir.

³² Kütüb-ü sitte musannifleri arasında, Buhârî'den başka sadece Nesâî'nin, yine Yezîd kanalıyla bu rivâyeti kitabına aldığını görmekteyiz. Bkz. Nesâî, “Taharet”, 174 (h. no: 263)

yatı ile ilgili bir haber şekline dönüştürmüştür diyebiliriz. Öte yandan, yukarıdaki şemaya baktığımızda ziyâdeli rivâyetlerin nasıl şâz kaldığını daha rahat görebilmekteyiz.

Şimdi *Kütüb-ü sitte* içerisinde sadece *Buhârî*'de yer alan Muâz rivâyetinin ziyâdelerinin muhtemel kaynaklarını ortaya koymaya çalışacağız.

Tespitlerimize göre, bu rivâyetin içerdiği ziyâdelerin yer aldığı ilk hadis eseri Abdürrezzâk'ın (ö. 211/826) *Musannef*'idir.³³ Orada, bu rivâyetin kaynağı olarak kabul edebileceğimiz yine Enes b. Mâlik'ten nakledilen şu zayıf (munkatı) bir hadisin bulunduğunu görmekteyiz:

عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرْتُ عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَعْطَيْتُ الْكَفِيتَ" قِيلَ وَمَا الْكَفِيتُ؟ قَالَ: "قُوَّةُ ثَلَاثِينَ رَجُلًا فِي الْبُضَاعِ" وَكَانَ لَهُ تِسْعٌ نِسْوَةٌ وَكَانَ يَطُوفُ عَلَيْهِمْ جَمِيعًا فِي لَيْلَةٍ ...

... Bize İbn Cureyc haber verdi. O da dedi ki, bana Enes b. Mâlik'ten haber verildiğine göre: "*Nebî (sav) dedi ki: "Bana kefit³⁴ verildi". (Enes'e veya Hz. Peygamber'e) soruldu ki: "Kefit nedir?". O da cevaben: "İlişkide otuz erkek gücü" dedi. Onun dokuz eşi vardı ve hepsini bir gecede dolaşırdı.*"...³⁵

Görüldüğü üzere İbn Cureyc (ö. 150/767) bu hadisi kimden aldığını belirtmemiştir. Bunu da genellikle hadisin zayıf olan râvisini saklamak için yaptığı bilin-

³³ Muâz'ın rivâyetinin yer aldığı en eski kaynak Ahmed b. Hanbel'in Müsned'idir. Bu rivâyet ise, ona göre daha eski bir kaynakta yer almaktadır.

³⁴ "Kefit" "koruyucu kap"tır. Hadiste ise "yaşam rızkı" "kendisiyle maişet sağlanan (şey)" denmiştir. Tefsirinde ise, "cinsel güç", "gökten inen bir yemek tenceresidir ki, içinden yenir ve bununla cıma gücü artar" demişlerdir. Ancak Sağâni gökten tencere indirilmesini ehl-i hadisın sahih kabul etmediğini söyler. Bkz. Zebidî, *Tâcû'l-arûs*, V, 64.

³⁵ Abdürrezzâk, *Musannef*, VII, 507.

mektedir.³⁶ Yine İbn Cureyc'ten buna benzer munkatı bir rivâyet daha nakledilmektedir.

عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرْتُ، عَنْ ابْنِ الْمُسَيَّبِ قَالَ: "أَعْطَى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بُضْعَ خَمْسَةِ وَأَرْبَعِينَ رَجُلًا، وَإِنَّهُ لَمْ يَكُنْ يُقِيمُ عِنْدَ امْرَأَةٍ مِنْهُمْ يَوْمًا تَامًا كَانَ يَأْتِي هَذِهِ السَّاعَةَ وَهَذِهِ السَّاعَةَ يَنْتَقِلُ بَيْنَهُمْ كَذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى إِذَا كَانَ اللَّيْلُ قَسَمَ لِكُلِّ امْرَأَةٍ مِنْهُمْ لَيْلَتَهَا"

... Bana, İbnü'l-Müseyyeb'in şöyle dediği haber verildi: "Nebî'ye (sav) kırk beş erkeğin cinsel gücü verildi. Eşlerinden birinin yanında tam gün kalmadığı zaman, değişik saatlerde her birini ayrı ayrı dolaşır, gece olduğunda ise her birine ayrı bir gece ayırırdı."³⁷

Bu rivâyette İbn Cureyc'in (ö. 150/767) kaynağı, benzer bir rivâyeti bulunan, aynı zamanda kendisinin hocası olan zayıf râvi Ali b. Zeyd b. Cüd'ân el-Basrî (ö. 131/749) olabilir. Ali'nin rivâyeti de Abdürrezâk'ın *Musannef*'inde aynı yerde "bâbu kuvveti'n-nebî" başlığı altında yer almaktadır. Şöyle ki:

عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ زَيْدِ بْنِ جُدْعَانَ قَالَ: سَمِعْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ يَقُولُ: "أَعْطَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فُرَّةَ بُضْعِ خَمْسَةِ وَأَرْبَعِينَ رَجُلًا"

... Saîd b. el-Müseyyeb'in (ö. 93/712) şöyle söylediğini işittim: "Rasûlullah'a (sav) kırk beş erkeğin cinsel gücü verildi."³⁸

Rivayetlerin senedlerini incelediğimizde İbn Cureyc'in, Saîd b. el-Müseyyeb rivâyetinde zayıf râviyi sakladığı gibi, Enes rivâyetinde de aynısını yaptığını söyleyebiliriz. Muhtemelen bu râvi, aşağıda aynı konuda bir hadis nakleden ve *münkerü'l-hadis* olarak nitelendirilen³⁹ Mûsâ b. Muhammed b. İbrahim el-Teymî (ö.

³⁶ Dârekutnî onun hakkında şunu söylemektedir: "...O, ancak mecruh olan râvilerden tedlis yapıyordu." Bkz. İbn Hacer, *Tabakâtü'l-müdebbisîn*, 41.

³⁷ Abdürrezâk, *Musannef*, VII, 507

³⁸ Abdürrezâk, *Musannef*, VII, 506.

³⁹ İbn Hacer, *Tehzib*, X, 328.

151/768) veya aynı paralelde rivâyette bulunan başka birisidir. Mûsâ b. Muhammed'in bu konudaki rivâyeti ise şöyledir:

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَمْرِو حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص): "كُنْتُ مِنْ أَقَلِّ النَّاسِ فِي الْجَمَاعِ حَتَّى أَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيَّ الْكَفَيْتَ فَمَا أُرِيدُهُ مِنْ سَاعَةٍ إِلَّا وَجَدْتُهُ. وَهُوَ قَدْرٌ فِيهَا لَحْمٌ"

Bize Muhammed b. Ömer (el-Vâkıdî), o da Mûsâ b. Muhammed b. İbrahim'in babasından şöyle rivâyet ettiğini haber verdi: Rasûlullah (sav) dedi ki: "Allah bana "kefit"i verinceye kadar ben insanların en az cîma edeni idim. Onu her ne zaman istesem bulurdum. O, içinde et bulunan bir kaptır."⁴⁰

Sonuç olarak Abdürrezzak'ın "bâbu kuvveti'n-nebî" başlığı altında verdiği bu hadislerin hepsinin⁴¹ illetli veya uydurma olduğunu söylemek mümkündür.

İncelediğimiz bu illetli rivâyetler sadece Basralılar tarafından nakledilmiştir. İbn Cureyc'in Basra'ya geldiğini ve Basralıların ondan çokça rivâyette bulunduğunu da bilmekteyiz.⁴² O halde Basralıların kaynağı, İbn Cureyc olabileceği gibi, İbn Cureyc'in meçhul kaynağı da olabilir.

Şunu da hatırlatmamız gerekir ki, bu hadislerde yer alan Hz. Peygamber'in (sav) dokuz/on bir eşinin bulunduğu, otuz/kırk/kırk beş erkek gücüne sahip olduğu şeklindeki ifadelerin hiçbiri Hz. Peygamber'e nispet

⁴⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 155. Burada "el-kefit" bir yemek, diğer rivâyetlerde cîma. Abdürrezzak'ın *Musannef*'inde olduğu gibi İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında da konuyla ilgili başka uydurma rivâyetler vardır. (Bu hadislerin uydurma olduğu hakkında bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdis*, IX, 124-125.) Sonraki kaynaklardaki rivâyetlerde bunların da etkili olmuş olabileceği söylenebilir.

⁴¹ Abdürrezzak'ın bâbın başında Tâvûs'un doğrudan Hz. Peygamber'den (sav) rivâyet ettiği onun cîma gücüyle ilgili hadis de mürseldir.

⁴² Zehebi, *Siyer*, VI, 331, 334.

edilmemiştir. Bunların, sadece Enes'ten geldiği iddia edilen,⁴³ ancak sonraki râvilere ait tespit, yorum ve ziyâdeler olabileceğini söylemek mümkündür.

Şimdi de bu illetli rivâyetlerdeki, Hz. Peygamber'in (sav) cinsel gücünü ifade eden ziyâdelerin hangi gaye için uydurulmuş olabileceği konusundaki düşüncemizi ortaya koymak istiyoruz. Kanaatimize göre, bunun kaynağında Arapların, cinsel gücü bir övünç meselesi ve üstünlük sebebi olarak görmeleri düşüncesi vardır. Nitekim İbn Seyyidi'n-nâs bu konuda; "*Cîmanın çok olması Araplarda övünülecek bir şeydir. Zira bu, kemâle delil olduğu gibi, erkekliğin sıhhatine de delildir. Cîmanın çokluğuyla övünme ma'rûf bir âdet olarak hâlâ devam etmektedir...*" demektedir.⁴⁴ İşte böyle bir düşüncenin ve Müslümanlardaki Hz. Peygamber'e her konuda kemâliyet sıfatını münasip görme arzusunun bir sonucu olarak bu hadisin metninde bazı değişiklikler yapıldığı kanaatindeyiz. Bu anlayışın diğer bir yansımasını bazı şerhlerde de görebilmekteyiz. Nitekim bazı şârihler, Hz. Peygamber (sav) hakkında nakledilen 40 (30, 45) erkek gücünün Hz. Süleyman'ın 100 erkek gücünün altında kalmasını eksiklik kabul ederek, hadiste söz konusu edilen erkeklerin cennet erkeği olduğunu, bunların da her birinin 100 erkek gücünde olduğunu, dolayısıyla Hz. Peygamber'in aslında 4000 erkek gücünde olarak onlardan daha üstün olduğunu ilan etmişlerdir.⁴⁵ Çağımız

⁴³ Kaldı ki Enes'in, Hz. Peygamber'in cinsel gücüyle ilgili ifadesi de katî değildir. Yukarıda Buhârî rivâyetinde gördüğümüz üzere, "كُنَّا نَتَكَلَّمُ" (biz konuşuyorduk)" şeklinde zan ifade edebilecek bir söz kullanılmaktadır. Krş. Ateş, *Oryantalistler*, 158.

⁴⁴ Münâvî, *Feyzu'l-kadır*, V, 54. Krş. İbnü'l-Cevzi, *Keşfü'l-müşkil*, III, 281.

⁴⁵ Süyûti, *Misbâhu'z-züccâce*, 44; Aliyyü'l-kârî, *Mirkât*, II, 435. Krş. İbn Hacer, *Feth*, I, 378. Bedrüddîn Aynî ise, "40 peygamber gücü verilmiştir. Dolayısıyla 1600 erkek gücündeydi" demektedir. Bkz.

itibariyle çok tuhaf olan bu anlayış, XV. yy.ın algısıyla olağan karşılanabilir. Zaten mesele bunların o gün yazılmasından çok, bugün nass gibi savunulmasındadır.

Ayrıca bu hadise benzer bir kısım başka rivayetlerin de uydurma olduğu ehline tespit edilmiş olsa bile, bunlar ya gözden kaçmış, ya da bir kısmına göz yumulmuş gibidir. Mesela uydurma oldukları tespit edilmiş “herîse” (helva) hadislerinin metni neredeyse “kefîr” hadisleri ile aynıdır. Bunlardan bir tanesi şu şekildedir:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَتَانِي جِبْرِيلُ بِهَرِيْسَةٍ مِنْ الْجَنَّةِ فَأَكَلْتُهَا فَأَعْطَيْتَ قُوَّةَ أَرْبَعِينَ رَجُلًا فِي الْجَمَاعِ"

İbn Abbâs'tan, Nebî'nin (sav) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “*Cebraîl bana Cennet'ten bir “herîse” getirdi. Ben de ondan yedim. Bununla bana cîmada kırk erkek gücü verildi.*”⁴⁶

Aynı anlayışın ürünü olduğu anlaşılan şu rivâyetin de uydurma olduğu İbnü'l-Cevzî (ö. 751/1350) tarafından tespit edilebilmiştir.

عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "فُضِّلْتُ عَلَى النَّاسِ بِأَرْبَعٍ بِالسَّخَاءِ وَالشَّجَاعَةِ وَكَثْرَةِ الْجَمَاعِ وَشِدَّةِ الْبَطْشِ"

Enes b. Mâlik'ten Rasûlullah'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “*Ben insanlardan şu dört hususta üstün kıldım: Cömertlik, cesaret, cîmada çokluk ve kuvvet.*”⁴⁷

Yine bu konuda gelen, *kefîr* ile ilgili aşağıdaki rivâyete ehl-i hadisin itiraz ettiği nakledilmektedir.

عَنْ صَفْوَانَ بْنِ سُلَيْمٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "أَتَانِي جِبْرِيلُ بِقَدْرِ فَأَكَلْتُ مِنْهَا وَأَعْطَيْتُ"

Aynî, *Umde*, XX, 201.

⁴⁶ İbnü'l-Cevzî, *Mevdûât*, III, 17; Süyûtî, *el-Leâlî*, II, 199-200. Hatta Süyûtî, bu hadislerden birini uyduranın Muhammed b. Haccâc el-Lahmî'nin helva üreticisi olduğunu belirtmektedir.

⁴⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-İlelü'l-mütenâhiye*, I, 169-70.

الْكَيْفِيَّةُ فُؤَةٌ أَرْبَعِينَ رَجُلًا فِي الْجَمَاعِ"

Safvân b. Süleym'den Rasûlullah'ın şöyle dediği rivâyet edilmektedir: "Cebrail bana bir kap getirdi. Ben de ondan yedim ve bana kefit, (yâni) kırk erkek gücü verdi." ⁴⁸

Hadislerin gittikçe genişlediği (ayrıntılı hale geldiği) tezi ⁴⁹ her ne kadar bir genelleme olarak kabul edilemez bir iddia olsa da, bazı hadisler için bunun geçerli olduğu bir vâkıdır. ⁵⁰ Ancak özellikle tarih kaynaklarımızda görülen telfik (birleştirme) sonucu ortaya çıkan rivâyetlerdeki genişlemeleri ⁵¹ bu gruba dâhil etmediğimizi belirtmek isteriz. ⁵² İşte ele aldığımız Hz. Peygamber'in cinsel gücüyle ilgili bu hadisin sonraki varyantlarında da, öncelikle hadisi açıklama amaçlı ve Muâz b. Hişâm'ın ihtilatından ⁵³ kaynaklı olduğunu düşündüğümüz bazı genişlemeler olmuştur diyebiliriz.

Bu tür değişiklikler ve ziyâdeler bazen iyi niyetle yapılabildiği gibi, bazen de zındıkların kasıtlı uydurma-

⁴⁸ Bkz. Zebîdî, *Tâcû'l-arûs*, V, 64 (Sağâni'nin et-Tekmile adlı eserinden naklen). Hadis için bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 155.

⁴⁹ Schacht, *Origins*, 156-57; Juynboll, *Hadis Tarihi*, 165.

⁵⁰ Mesela, Miraç (Özellikle namazın farz kılınması ile ilgili rivâyetler için krş. Abdürrezzâk, *Musannef*, I, 452; Ahmed, *Müsned*, XXIX, 377), Şakkus's-sadr (Bkz. Güzel, Yüksel, "Şakku's-sadr Rivayetinin Tahlili" *Ankara Üniversitesi SBE (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Ankara 2007), kadının akıl ve dinin eksikliğiyle ilgili (Bkz. Kamil Çakın, "Kadınlar ile İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar*, c. 1, s. 1, Ankara 1998) hadisler gibi.

⁵¹ Mesela, İfk hadisi gibi. Bkz. Buhârî, "Tefsir", 222 (h. no: 4750); Müslim, "Tevbe", 10 (h. no: 2770).

⁵² Bu konuda bkz. Erul, "Telfik", XL, 400-01; Tartı, *Bir Rivâyet Dört Hadis*, 7-22.

⁵³ Rivâyetler bilinçli olarak birleştirilmişse, telfik de diyebiliriz. Ancak bu durumda bunun telfikin caiz olmayan bir çeşidi olduğu âşikardır. Zira sahih bir hadisin metnine, zayıf senede sahip olan ziyâdeler, sanki aynı senede sahipmişçesine idrâc edilmiş olmaktadır. Bkz. Erul, "Telfik", *DİA*, XL, 401.

ları sonucu ortaya çıkabilmektedir.⁵⁴ Mesela İslam'ın daha ilk yüz yıllarında Yahudilere atfedilen bir sözde,⁵⁵ Hz. Peygamber'in kadınlara düşkünlüğü iftirasında bulunulmuştur.⁵⁶ Hatta bazı âlimlerin bir ayetin⁵⁷ tefsirinde, Rasûlullah'a verilen "fadl"ın kadınlarla evlenme olduğunu iddia edecek kadar bu propagandanın tesirinde kaldıkları görülmektedir. Ancak Taberî (ö. 310/922) buradaki "fadl"ın –ki biz de aynı kanaatteyiz- nübüvvet olduğunu söyleyerek, bu yanlış yorumlara iltifat etmemiştir.⁵⁸ Diğer taraftan bu durum, o günün anlayışında ve gündeminde böylesi bir algının olduğunu da ispatlıyor görünmektedir. Bu algıyı fırsat bilen zındıklar, bunu kullanmaktan geri kalmamışlardır, denilebilir.

Sonuç

Bu makalemizde bir kısım hadisler hakkındaki yorumların, râvi tasarrufları sonucu nasıl hadisleşebileceğini Hz. Peygamber'e verilen cinsel güçle ilgili hadis örneğinde arz etmeye çalıştık. Ayrıca bu yorumların iyi

⁵⁴ Zındıklar ve hadislerin tahrifi konusunda bkz. Chokr, *Zındıklık*, 183-211.

⁵⁵ Bu sözü ilk olarak Mukâtil'in (ö. 150/767) tefsirinde görmekteyiz. Bkz. Mukâtil, *Tefsîr*, I, 379-380. Sonraki kaynaklarda ise bu rivâyet, Ebû Hamza es-Sûmâlî (ö. 148/765) adlı zayıf bir râviden (Bkz. Sa'lebî, *Tefsîr*, III, 329) ve yalancılıkla itham edilmiş olan Kelbî'den (ö. 146/763) (Vâhidî, *Tefsîr*, III, 19) nakledilmektedir.

⁵⁶ Nitekim bu rivâyetin isnad edildiği ilk kaynaklar olan, hem Mukâtil, hem de haberin diğer kaynağı Kelbî'nin oğlu ve râvisi olan İbnü'l-Kelbî (ö. 204/819) zındıkların haberlerini yaymakla suçlanmışlardır. Bu konuda bkz. İbn Hazm, *Fasl*, II, 76.

⁵⁷ 4/Nisa, 54

⁵⁸ Bkz. Taberî, *Câmî*, VIII, 478-479. Ondandan önce de Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) bu "fadl"ın nübüvvet ve kadınların çokluğu olduğunu kabul etmektedir. Ancak, Hz. Davud (as) ile Hz. Süleyman'ın (as) çok daha fazla eşi olduğu halde Hz. Peygamber'i neden kinadıklarına şaşırılmaktadır. Bu sözün bir Yahudi sözü değil, zındık uydurması olabileceği buradan da anlaşılmaktadır. (Bkz. dipnot 52) Zira Yahudilerin kıskandığı şey nübüvvetti. Bkz. Mukâtil, *Tefsîr*, I, 379-380.

niyete istinaden olabileceği gibi, bazı râvilerin dikkatsizliğinden istifade eden zındıkların faaliyetlerinin bir sonucu olabileceğine de dikkat çekmek istedik.

Ele aldığımız hadisle ilgili olarak kaynaklarımızda iki tane ziyâdeli varyant tespit edebildik. Bunlardan birincisinde, râvinin Rasûlullah'ın (sav) “dokuz eş”e sahip olduğu yorumunun, daha sonra Enes'in sözü gibi algılanmış olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Diğerinde ise, hakkında bazı cerh ifadeleri bulunan Muâz b. Hişâm adlı râviden gelen, çok sayıdaki diğer rivâyetlere muhalif olarak, Hz. Peygamber'in ne kadar zamanda eşlerini do-laştığı, on bir eşi olduğu ve buna nasıl takat getirdiği bilgilerini ihtiva eden rivâyetin de râvinin uydurma kaynaklı rivâyetlerle asıl rivâyeti karıştırması neticesinde ortaya çıkmış olabileceği sonucuna vardık.

İncelediğimiz bu rivâyet, bize kaynaklarda yer alan, ancak Hz. Peygamber'in veya diğer insanların kişiliği, karakteri, kısacası fitratı ile uyuşmayan bilgiler ihtiva eden rivâyetlerin tekrar gözden geçirilmesinin bir zaruret halini aldığını göstermektedir. Zira bazen iyi niyetli olarak yapılmış olabileceği düşünülen yorumlar, râvilerin zabt kusuru sebebiyle, zamanla hadisin aslındanmış gibi algılanmaya başlanmıştır. Ayrıca mana itibariyle de tartışmaya açık olan bu hadislerin kaynağı, bazen daha İslam'ın ilk yüzyıllarında İslam'ı ve Hz. Peygamber'i (sav) alay konusu yapmak isteyen Zındıkların ortaya attığı uydurma haberler olabilmektedir. Bunları sanki İslâm dininin bir parçasıymış gibi savunma gayretinde bulunmaya çalışmanın ise büyük bir sorumluluk gerektirdiği kanaatindeyiz.

Kaynakça

- Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, thk. Habiburrahman el-A'zamî, I-XI, Beyrut, 1983.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût vd., I-XLV, Beyrut, 2001.
- Aliyyü'l-kârî, Ali b. Sultan Muhammed, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhi Mişkâti'l-mesâbih*, I-IX, Beyrut 2002.
- Ateş, Ali Osman, *Oryantalistlerin Hz. Peygamber İle İlgili İddialarına Cevaplar*, İstanbul 1996.
- Aynî, Bedreddin Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-kârî şerhi Sahihi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts.
- Bezzâz, Muhammed b. Muzaffer el-Bağdâdî, *Hadîsu Şu'be b. el-Haccâc*, thk. Salih Osman el-Lahhâm, Amman 2003.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, I-IX, Dâru Tavki'n-Necât 1422.
- Chokr, Melhem, *İslâm'ın Hicrî İkinci Asrında Zındıklık ve Zındıklar*, çev. Ayşe Meral, İstanbul 2002.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebû Dâvûd*, thk. Şuayb el-Arnaût, I-VII, Dimaşk 2009.
- Elbânî, Muhammed Nâsiruddin, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daifeti ve'l-mevdûati ve eserihâ's-seyyü fi'l-ümmeti*, I-XIV, Riyad 1992.
- Erul, Bünyamin, "Telfik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2011, XL, 400-401.
- J. Robson, "Ibn Ishaq's Use of the Isnad", *Bulletin of the John Rylands Library*, c. 38 s. 2, Manchester, 1956.
- İbn Abdilber, Yusuf b. Abdullah en-Nemerî, *el-İstizkâr*, thk. Salim b. Muhammed Atâ, I-IX, Beyrut 2000.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâluddîn Abdurrahman b. Ali, *el-*

- Mevdüât*, thk. Abdurrahman Muhammed Osman, I-III, Medine 1966-68.
-, *el-İtelül Mütenâhiye fi'l-ehâdîsi'l-vâhiye*, thk. İrşâdü'l-Hak el-Eserî, I-II, Faysalâbâd, 1981.
-, *Keşfü'l-müşkili min hadîsi's-Sahîhayn*, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, I-IV, Riyad ts.
- İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-hadîs*, haz. Nureddin Itr, Beyrut 1986.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, I-VII, Riyad 1409.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethü'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Muhibiddîn el-Hatîb, I-XIII, Beyrut 1379.
-, *Hedyü's-sârî mukaddimetu Fethi'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Beyrut, 1379.
-, *Tabakâtü'l-müdelîsîn*, thk. Âsım b. Abdullah el-Karyûtî, Zerka 1983.
-, *Takrîbü't-Tehzîb*, thk. Muhammed Avvâme, Di-maşk 1986.
-, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut 1984.
- İbn Hazm, Ali b. Ahmed el-Endelüsî, *el-Fasl fi'l-mileli ve'l-ehvâi ve'n-nihal*, I-V, Kahire ts.
- İbn Receb, Zeynüddîn Abdurrahman b. Ahmed el-Hanbelî, *Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Mahmud b. Şaban b. Abdü'l-maksûd vd., I-IX, Medine, 1996.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, I-VIII, Beyrut 1990.
- Juynboll, G. H. A., *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, çev. Salih Özer, Ankara 2002.

- Kâfî, Ebû Bekir, *Menhecü'l-Îmâmi'l-Buhârî fî tashîhi'l-ehâdis ve ta'lîlihâ*, Beyrut 2000.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed, *Îrşâdü's-sârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, I-X, Kahire 1905.
- Motzki, Harald, *İsnad ve Metin Bağlamında Hadis Tarihlendirme Metodları*, çev. Bekir Kuzudişli, İstanbul 2011.
- Mukatil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte, I-V, Beyrut 2002.
- Münâvî, Zeynuddîn Muhammed, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmî's-sağîr*, I-VI, Kahire 1938.
- Müslim, Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, I-V, Beyrut 1991.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *el-Müctebâ*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, I-IX, Haleb 1986
- Nevevî, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, I, XVIII, Beyrut 1972.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrahim, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Ku'rân*, thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, I-X, Beyrut 2002.
- Schacht, Joseph, *The Origins of Muhammadan Jurisprudence*, Oxford 1950.
- Süyûtî, Celaluddîn Ahmed b. Ebû Bekir, *el-Leâli'l-masnûa fî ehâdisi'l-mevdûa*, thk. Ebû Abdurrahmân Salâh b. Muhammed, I-II, Beyrut 1996.
-, *Misbâhu'z-zücâce (Şerhu Süneni İbn Mâce üç şerh bir mecmûa içerisinde)*, Karaçi ts.
- Taberânî, Ebû'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-evsat*, thk. Târik b. Avdullah, I-X, Kahire 1995.

- Tartı, Nevzat, “Hadis Rivâyetinde Birleşik Yapılar: Bir Rivâyet Dört Hadis”, *Dinbilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, cilt: 12, sayı: 2, 2012, s. 7-22.
- Toksarı, Ali, “Sahîhu'l-Buhârî'nin Bab Başlıklarının Özellikleri ve Değeri”, *Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî Sempozyumu (18-20 Haziran 1987)*, Kayseri 1996, s. 109-131.
- Vâhidî, Ali b. Ahmed b. Muahmmed, *el-Vasît fî tefsiri'l-Kur'âni'l-mecîd*, thk. Ahmed Âdil Abdülmevcûd vd., I-IV, Beyrut 1994.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Murtaza, *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*, thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc vd., I-XL, Kuveyt 1965-2001.
- Zehebî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ'*, I-XVIII, Kahire 2006.